

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hedvig Aspelin

Effektivitet eller rättssäkerhet?

- En rättsanalys av den nya lagen om slopande av ungdomsreduktionen för grova brott

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Anders Sjögren

Termin: HT 21

Innehåll

Summary.....	1
Sammanfattning.....	3
Förkortningar.....	5
1. Inledning.....	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Syfte och frågeställningar.....	7
1.3 Avgränsningar.....	7
1.4 Metod.....	7
1.5 Material.....	8
1.6 Forskningsläge.....	9
1.7 Uppsatsens disposition.....	9
2. Gällande rätt avseende unga myndiga lagöverträdare.....	10
2.1 Allmänt kring särbehandlingen.....	10
2.2 Straffvärde och straffmätning.....	10
2.3 Påföljdsbestämning.....	11
3. Straffrättsliga teorier och principer.....	13
3.1 Allmänprevention.....	13
3.2 Individualprevention.....	14
3.3 Proportionalitet.....	14
3.4 Humanitet.....	15
3.5 Straffrättspolitik.....	16
3.5.1 <i>Defensiv straffrättspolitik</i>	16
3.5.2 <i>Den offensiva inriktningen</i>	17
4. Den nya lagen.....	19
4.1 Kommittédirektivet.....	19
4.2 Ungdomsreduktionsutredningens betänkande.....	19
4.3 Regeringens proposition.....	21
5. Analys.....	24
5.1 Insatser inom rättsväsendet för att minska brottsligheten i samhället.....	25
5.2 Större vikt vid proportionalitet.....	26
5.3 En sänkning av erforderlig mognadsgrad?.....	26

5.4 Höjning av straffmaximum för reformens konsekvens	27
5.5 Avslutande kommentar	28
Käll- och litteraturlista	30

Summary

On November 17, 2021, the Swedish Riksdag voted in favor of the governments' proposal for a new law that abolishes the penalty rebate for young adult offenders who committed serious crimes. Furthermore, the law entails that the same punishment can be sentenced to 18–20 years as to other adult offenders, including life imprisonment. Young adult offenders have been treated differently than other adult offenders in the Swedish law system for almost 60 years. Yet, in the last decade there has been a debate regarding whether this group should be treated the same way as other adults. Against this background, I find it relevant to analyze the legislator's arguments and distinguish which reasons that led to the law.

Thus, the main purpose of the essay is to examine the new law on the abolition of the penalty reduction for young adult offenders in relation to serious crime. More specifically, the purpose is to analyze the legislator's presentation of the abolition based on criminal law theories and principles, especially Jareborg's (1995) theories on defensive and offensive criminal law policy. To realize the purpose of this essay, the following two questions will be answered:

1. How does the Swedish legislator present the abolition of the penalty reduction for young adult offenders?
2. How can the legislator's presentations be understood based on criminal law theories and principles?

By studying the preparatory works for the new law in order to answer the first question at issue, four main reasons to justify the abolition of the penalty reduction are crystallized:

- Efforts are needed in the justice system to reduce crime and increase security in society.
- The reaction to serious crime today is too restricted and is not sufficient in proportion to the seriousness of the crime.
- Admittedly, research indicates that young people do not reach the required degree of maturity until later in life, but a general limit cannot be set. In several ways, people are considered sufficiently mature when they are 18 years old.
- A change in the maximum penalty is necessary for the reform to be consistent.

The analysis, in which the second question is answered shows that the legislator places considerable emphasis on prevention. The penalty system, in accordance with the offensive orientation, seems to constitute a kind of repertoire for methods and solutions of societal problems. Furthermore, it is noted that the legislator emphasizes proportionality rather than individual preventive considerations. This fact is linked to the question when a young person reaches the required degree of maturity, and whether the merit will not be less if the person is not able to assimilate his actions. Furthermore, the fact that life imprisonment can be sentenced to 18–20-year old's is also in line with the offensive orientation, blocking efforts towards increased humanity.

Hence, the main conclusion is that there seems to be a discrepancy between, on the one hand, the legislator's striving for crime prevention and criminality and, on the other hand, the system's notions of legal certainty and restrictiveness in relation to criminal sanctions. This discrepancy can be linked to the distinction between defensive criminal justice policy and the offensive orientation, in which the former seems to have given way to the latter. However, against the conclusions in this essay, it is suggested that the legislator exercise caution when adopting strategies in line with the offensive approach. Otherwise, important values in a society governed by the rule of law might be forced to be subordinated to political points.

Sammanfattning

Den 17 november 2021 röstade Sveriges riksdag igenom regeringens förslag om en ny lag som innebär slopandet av straffrabatt för unga myndiga lagöverträdare vid allvarlig brottslighet. Vidare innebär förslaget att samma straff ska kunna utdömas till 18–20 åringar som till andra myndiga lagöverträdare, däribland fängelse på livstid. Unga myndiga har särbehandlats i svensk rätt i närmare 60 år, men under de senaste åren har en debatt förts om huruvida denna åldersgrupp fortsättningsvis ska behandlas som vuxna. Mot bakgrund av detta torde det vara motiverat att analysera lagstiftarens resonemang och urskilja vilka skäl som lett fram till lagen.

Uppsatsens huvudsakliga syfte är således att granska den nya lagen om slopande av straffreduktionen för unga myndiga i förhållande till grov brottslighet. Mer specifikt är syftet att analysera lagstiftarens framställning av slopandet utifrån straffrättsliga teorier och principer; med särskilt fokus på Jareborgs (1995) teorier om defensiv och offensiv straffrättspolitik. För att realisera syftet besvaras följande två frågeställningar:

1. Hur framställer den svenska lagstiftaren ett slopande av straffreduktionen för unga myndiga lagöverträdare?
2. Hur kan lagstiftarens framställningar förstås utifrån straffrättsliga teorier och principer?

Genom studium av förarbetena till den nya lagen i led att besvara den första frågeställningen utkristalliseras fyra huvudsakliga skäl för slopandet av straffreduktionen:

- Det krävs insatser inom rättsväsendet för att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället
- Reaktionen på allvarlig brottslighet blir idag för begränsad och är inte tillräckligt proportionerlig i förhållandet till brottets allvar.
- Det finns forskning som tyder på att unga inte når erforderlig mognadsgrad förrän senare i livet men en generell gräns låter sig inte uppställas. På flera sätt anses en tillräckligt utvecklad i anslutning till myndighetsåldern.
- En ändring av straffmaximum är nödvändig för att reformen gällande straffmätning ska vara konsekvent.

Av analysen, i vilken den andra frågeställningen besvaras, framgår att lagstiftarens resonemang kan förstås i enlighet med den offensiva inriktningen i det att straffrätten kan sägas utgöra en slags repertoar av metoder för lösning av sociala eller samhälleliga problem. Vidare noteras att lagstiftaren fäster stor vikt vid proportionalitet och förtjänst snarare än individualpreventiva hänsyn i form av behov. Detta kopplas till frågan när en ungdom uppnår erforderlig mognadsgrad, och huruvida inte förtjänsten blir mindre om en ungdom inte har förmåga att tillgodogöra sig sina gärningar. Att åldern för straffmaximum sänks, vilket möjliggör livstidsstraff till 18–20-åringar, kan också förstås i enlighet med den offensiva inriktningen. Konsekvenserna av inriktningens metoder kan vara en blockering av strävanden mot ökad humanitet i fråga om påföljdsbestämning.

Således konstateras att det råder en viss diskrepans mellan, å ena sidan, lagstiftarens strävan efter brottsprevention och effektivitet och, å andra sidan, straffsystemets föreställningar om rättssäkerhet och restriktivitet i förhållande till straffrättsliga sanktioner. Det kan kopplas till distinktionen mellan defensiv straffrättspolitik och den offensiva inriktningen, i vilket den förra förefaller ha fått ge vika för den senare. Mot bakgrund av slutsatserna i uppsatsen föreslås att lagstiftaren visar försiktighet i anammandet av strategier i enlighet med den offensiva inriktningen, så att inte viktiga värden i ett rättssamhälle tvingas underordnas politiska poänger.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
HD	Högsta domstolen
Kap.	Kapitel
LVU	Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SoL	Socialtjänstlag
SvJT	Svensk Juristtidning
SVT	Sveriges Television
Dir.	Direktiv

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Den 17 november 2021 röstade Sveriges riksdag igenom regeringens förslag om en ny lag som innebär slopandet av straffrabatt för unga myndiga lagöverträdare vid allvarlig brottslighet. Lagen innebär vidare att samma straff, däribland fängelse på livstid, ska kunna dömas ut till gruppen 18–20-åringar som för andra myndiga lagöverträdare. De nya lagändringarna börjar gälla den 2 januari 2022. Riksdagen riktade dessutom en uppmaning, ett tillkännagivande, till regeringen om att återkomma med förslag om att straffrabatten ska slopas för alla typer av brott.¹

Redan när 1962 års brottsbalk trädde i kraft 1965 fanns bestämmelser om särbehandling av lagöverträdare till och med 20 års ålder.² Under decennier har flera reformer genomförts i vilka lagstiftaren systematiskt valt att skilja på unga myndiga lagöverträdare och vuxna lagöverträdare och där det setts som angeläget att så långt som möjligt undvika frihetsberövande påföljder till unga.³ De senaste 10 åren har emellertid debatt förts kring huruvida denna åldersgrupp fortsättningsvis ska behandlas som vuxna och som nämnts ovan har det nu blivit en realitet gällande grova brott. Det klubbade förslaget kan således ses i ljuset av ett decennium präglat av en alltmer repressiv kriminalpolitik och det har även har föranletts av intensiv debatt.⁴ Frågan om strängare straff, i synnerhet kopplat till gängkriminalitet, är alltså ett ständigt debatterat ämne och bara för några veckor sedan hölls en utfrågning i SVT:s Agenda där åsiktsskillnader mellan politiker och forskare tydliggjordes.⁵

Mot bakgrund av ovanstående framstår det som motiverat att närmare analysera lagstiftarens resonemang och försöka urskilja vad som föranlett lagändringen.

¹ Rskr. 2021/22:36 s. 1.

² SOU 2018:85 s. 185.

³ SOU 2018:85 s. 47, Holmgren (2018) s. 348.

⁴ Jareborg & Zila (2020), s. 166.

⁵ SVT Agenda den 12 december 2021.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med föreliggande uppsats är att granska den nyligen ikraftträdde lag som dels föreskriver slopandet av straffreduktion för unga myndiga lagöverträdare som gjort sig skyldiga till grova brott, dels möjliggör utdömandet av livstids fängelse åt samma grupp. Mer specifikt är syftet att analysera hur lagstiftaren framställer ett slopande av straffreduktionen; detta utifrån straffrättsliga teorier och principer, med särskilt fokus på Jareborgs (1995) teorier om defensiv och offensiv straffrättspolitik.

För att realisera syftet besvaras följande två frågeställningar:

1. Hur framställer den svenska lagstiftaren ett slopande av straffreduktionen för unga myndiga lagöverträdare?
2. Hur kan lagstiftarens framställningar förstås utifrån straffrättsliga teorier och principer?

1.3 Avgränsningar

Slopandet av straffreduktionen gäller i förhållande till unga myndiga lagöverträdare, det vill säga åldersgrupperna 18–20 år. Följaktligen fokuserar uppsatsen av relevansskäl inte på omyndiga lagöverträdare, även om lagförslaget till andra delar berör denna åldersgrupp. Vidare fokuseras på lagändringarna i 29 kap 7 § BrB, eftersom det är där straffreduktionen återfinns i gällande rätt. Vad avser förarbeten avgränsas studien så till vida att kommittédirektivet, ungdomsreduktionsutredningens betänkande samt propositionen analyseras med särskilt fokus på det sistnämnda. Anledningen till detta är att propositionen kom i juni och således inte varit föremål för en liknande undersökning tidigare. I uppsatsen väljs att huvudsakligen fokusera på teorierna om defensiv respektive offensiv straffrättspolitik, eftersom de anses mest relevanta i förhållande till undersökningens syfte. För att förstå nämnda teorier krävs emellertid en bakgrund där andra teorier och principer presenteras, varför detta görs i avsnitt 3.

1.4 Metod

I uppsatsen används huvudsakligen rättsanalytisk metod. Den rättsanalytiska metoden syftar till att fastställa gällande rätt men också att kritiskt granska och analysera rätten. I uppsatsen kommer lagstiftarens resonemang att analyseras och kritiskt granskas utifrån straffrättsliga teorier och principer i syfte att förstå resonemangen. Vid studier där den rättsanalytiska metoden

används kan även andra källor än de traditionella rättskällorna användas; angreppssättet går således utöver rättskällevärdet.⁶ Vidare används den rättsdogmatiska metoden i den del där gällande rätt redogörs för och där lagstiftarens framställningar presenteras. Rättsdogmatisk metod innebär att man studerar de allmänt accepterade rättskällorna (lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och rättsdogmatiskt orienterad litteratur) för att därigenom fastställa gällande rätt.⁷

1.5 Material

Det huvudsakliga materialet i uppsatsen avseende litteratur består av juridisk doktrin inom straffrättens område. Nils Jareborgs teorier spelar en viktig roll i undersökningen, och då framför allt artikeln *Om defensiv och offensiv straffrättspolitik*, skriven 1995. Det är vedertagna teorier som också använts i ett antal doktorsavhandlingar.⁸ Viss tid har visserligen förflutit sedan de utarbetades men dess allmänna utformning möjliggör en argumentation i förhållande till rätten som den ser ut idag. Vidare utgör såväl *Straffrättens påföljdslära* som *Kriminalrättens grunder* viktig juridisk doktrin i förståelsen för de teoretiska utgångspunkterna och skälen för ungdomspåföljderna. Verken är väletablerade och används bland annat som kurslitteratur på Juristprogrammet i Lund. Axel Holmgrens artikel *Om den s.k. ungdomsreduktionen* skriven 2018 i SvJT används också, för att förstå teorierna i förhållande till ungdomsreduktionen. Holmgren är doktorand i straffrätt vid Stockholms universitet.

Vad gäller källor besvaras frågeställningarna till stor del utifrån offentliga publikationer och riksdagstryck. För att besvara den första frågeställningen presenteras kommittédirektivet, ungdomsreduktionsutredningens betänkande samt regeringens proposition. Avseende urvalet utgör propositionen den huvudsakliga källan mot bakgrund av nyhetsvärdet men samtliga nämnda förarbeten har valts på grundval av relevans. Direktivets utformning påverkade till stor del resonemangen i ungdomsreduktionsutredningen, och propositionen är det som sedermera röstades igenom som lag.

⁶ Sandgren (2021) s. 53 ff.

⁷ Kleineman (2018) s. 21 ff.

⁸ Se till exempel Jönsson (2004) s. 35 och Lernestedt (2003) s. 92 ff.

1.6 Forskningsläge

Inom juridisk doktrin har redogjorts väl för straffteori och det har gjorts en hel del forskning kring unga lagöverträdare i svensk rätt. Några verk värda att nämna vad gäller doktrin är *Straffrättens påföljdslära* av Nils Jareborg & Josef Zila, som redogör för det straffrättsliga påföljdssystemet, i en särskild del om unga lagöverträdare. Vad avser mer aktuell forskning kan nämnas Axel Holmgrens artikel *Om den s.k. ungdomsreduktionen* i SvJT. Artikel hänvisas även till i ungdomsreduktionens betänkande såsom forskningsresultat i straffrättslig forskning vilken noterats under tiden för utredningsuppdraget.

Gällande annan forskning har det kommit ett flertal statliga utredningar under det senaste decenniet där ungas brottslighet har behandlats.⁹ Ungdomsreduktionsutredningen, som utgör en del av källmaterialet i föreliggande uppsats, är emellertid den enda som allenast rör straffreduktionen för unga myndiga lagöverträdare.

1.7 Uppsatsens disposition

Uppsatsen disponeras som följer. I avsnitt två redogörs kortfattat för gällande rätt för unga myndiga lagöverträdare. Avsnitt tre utgörs av en presentation av straffrättsliga teorier och principer. Därefter, i avsnitt fyra, presenteras lagstiftarens framställning av straffreduktionen i förarbetena till den nya lagen, med särskilt fokus på propositionen. Detta görs i syfte att besvara den *första frågeställningen*, hur lagstiftaren har framställt sloandet av straffreduktionen för unga lagöverträdare. Därefter, i avsnitt fem, summeras inledningsvis svaret på den första frågeställningen. Därefter analyseras lagstiftarens resonemang i allmänhet och regeringens proposition i synnerhet mot bakgrund av de teorier och principer som presenterades i avsnitt två. Därigenom besvaras den *andra frågeställningen*, hur lagstiftarens framställning kan förstås mot bakgrund av de straffrättsliga teorierna och principerna. Slutligen dras slutsatser av studien och frågan ”vad händer nu?” besvaras.

⁹ Se bland annat SOU 2007:90 och SOU 2012:34.

2. Gällande rätt avseende unga myndiga lagöverträdare

2.1 Allmänt kring särbehandlingen

En person som begår ett brott före denne fyllt 21 år särbehandlas dels vid straffmätningen, dels vid påföljdsvalet. När grunderna för särbehandlingen diskuteras brukar följande tre skäl återkomma.¹⁰ Det första är att unga människor typiskt sett har en outvecklad ansvarsförmåga, och normalt inte anses ha hunnit utveckla varken förmåga att leva sig in i andras lidande eller sin förmåga till självkontroll.¹¹ Det andra är att unga är mer psykologiskt känsliga för bestraffning än vuxna och att bestraffning kan störa utvecklings- och inlärningsprocessen. Det tredje är att det finns anledning att se på ungdomars brottslighet med större tolerans med hänsyn till dennes mognadsprocess som ofta innebär frigörelse från vuxna och experimenterande i olika hänseenden.¹²

2.2 Straffvärde och straffmätning

I 29 kap 1 § BrB anges huvudregeln att straff ska mätas ut efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Föreskriften uttrycker vikten av att lika svåra brott ska ges lika stränga straff och att svårare brott ska straffas strängare än lindriga brott. Det finns emellertid undantag från bestämmelsen om att straffvärdet ska vägledande för straffet, däribland bestämmelsen i 29 kap 7 § BrB. Bestämmelsen kan sägas bestå dels av ett allmänt stadgande om ungdomsreduktion i första stycket, dels en särskild bestämmelse om straffmaximum i andra stycket. I första stycket föreskrivs att om någon begått brott före 21 års ålder, så ska hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen Domstolen får då döma till ett lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet. För bestämmelsens tillämpning krävs inte att den tilltalades ungdom behöver ha påverkat hans handlande, utan det är själva åldern som är avgörande.¹³ Vad bestämmelsen ger uttryck för är att domstolarna i förhållande till ungdomar ska tillämpa en slags justerad straffskala. Nils Jareborg har sammanställt vissa riktlinjer för hur

¹⁰ SOU 2018:85 s. 183.

¹¹ Jareborg & Zila (2020) s. 156.

¹² SOU 2018:85 s. 184.

¹³ Jareborg & Zila (2020) s. 158. Se även HD:s resonemang i NJA 1991 s. 444 och NJA 1994 s. 153.

rabatter bör ges utifrån principiella skäl och rådande praxis (främst från HD).¹⁴ Riktlinjerna har utformats som följer:

Ålder	Straffmätning	Ungefärlig strafflängd
15 år	75–85 procent	1/5
16 år	65–75 procent	1/4
17 år	55–65 procent	1/3
18 år	45–55 procent	1/2
19 år	30–40 procent	2/3
20 år	20–30 procent	3/4

Av 29 kap 7 § andra stycket framgår att svårare straff än fängelse i tio år inte får utdömas för brott som någon begått innan han eller hon fyllt 21 år. Fängelse i högst 14 år får emellertid dömas ut om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det är fråga om flerfaldig brottslighet.¹⁵ Denna ventil motiveras med att den ger utrymme till en mer nyanserad straffmätning.¹⁶

2.3 Påföljdsbestämning

För åldersgruppen 18–20 gäller att de kan dömas till samma slags påföljder som andra myndiga lagöverträdare. Villkorlig dom och skyddstillsyn har stor betydelse i praktiken, men även de särskilda ungdomspåföljderna i 32 kap 1 § kan bli aktuella.¹⁷ Den som är under 21 år och har begått brott får dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov vård eller annan åtgärd enligt SoL eller LVU. Ungdomstjänst i 32 kap 1 § får dömas ut till åldersgruppen 18–20 år om det finns särskilda skäl för det. För att man ska kunna döma en 18–20-åring till fängelse krävs vidare att det med hänsyn till gärningens straffvärde eller annars finns särskilda skäl för det enligt 30 kap 5 § 2 st. Av förarbetena till BrB framgår att “annars” syftar till tidigare

¹⁴ Jareborg & Zila (2020). s. 159.

¹⁵ Se 26 kap 3 § om återfall i brottslighet.

¹⁶ Prop. 2008/09:118 s. 52.

¹⁷ Jareborg & Zila (2020) s. 165.

brottslighet eller brottets art.¹⁸ I förhållande till påföljdsbestämning kan också nämnas de grundläggande bestämmelserna om val av påföljd i 30 kap 4 §. Där anges att rätten särskilt ska fästa avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Paragrafen ger således uttryck för en grundläggande presumtion mot fängelse.

¹⁸ Prop. 1987/88:120 s. 103.

3. Straffrättsliga teorier och principer

Straffrättens syften har av tradition diskuterats utifrån en föregiven motsättning mellan preventionsteorier och vedergällningsteorier. I syfte att differentiera frågeställningen ”varför kriminalisera?” kan en uppdelning av straffsystemet göras i tre nivåer. Man skiljer på kriminaliseringen, utdömande av straffansvar i domstol, och straffverkställighet.¹⁹ Genom uppdelningen möjliggörs en argumentation om att systemets övergripande syfte har ganska mycket att göra med allmänpreventiva hänsyn; att det på domsnivå bygger på någon slags vedergällningsprincip där fördelning av straffansvar bygger på förtjänst; samt att det på verkställighetsnivå kan anpassas på så vis att verkställigheten inte har påtagligt negativa effekter från individualpreventiv synpunkt.²⁰

I följande framställning kommer teorierna om allmänprevention och individualprevention samt principerna om humanitet och proportionalitet att redogöras för övergripligt. Därefter kommer teorierna om offensiv respektive defensiv straffrättspolitik att redogöras för mer djupgående.

3.1 Allmänprevention

Allmänprevention som syfte med straff innebär i korta drag att genom att bestraffa brottslingar avhålls människor i allmänhet från att begå brott.²¹ Det talas om medelbar avskräckning, att det är det i lagen uppställda hotet om straff, men också medvetenheten om att straff kommer att ådömas om ett brott begås, som påverkar människors beteende. Det talas också om moralbildning, som kan ske genom att skapa nya föreställningar eller förstärka redan förefintliga sådana genom att få människor att se de som de tidigare ansett vara moraliskt neutralt som förkastligt.²² Allmänprevention kan alltså verka på två olika sätt, dels direkt genom medelbar avskräckning, dels indirekt genom dess moralbildande eller normbildande karaktär. I förhållande till unga lagöverträdare kan argumenteras för en strängare straffnivå utifrån allmänprevention om unga lagöverträdare anses särskilt svår att påverka.²³ Vidare kan allmän

¹⁹ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 30.

²⁰ Ibid. s. 31.

²¹ Jareborg & Zila (2020) s. 76.

²² Ibid. s. 76–77.

²³ Sarnecki (2017) s. 123.

avskräckning endast kan fungera under förutsättning att den presumptive lagöverträdaren är en åtminstone relativt rationell person med förmåga att göra någon slags riskkalkyl.²⁴

3.2 Individualprevention

För individualpreventivt motiverade straff är det den enskilde brottslingen som står i centrum och syftet med individualprevention tillgodoses om man på brottet reagerar med ett straff som avhåller brottslingen från att begå brott på nytt.²⁵ I förhållande till individualprevention talas numera i termerna avskräckning, inkapacitering och behandling.²⁶ Bestraffning genom individuell avskräckning syftar till att avskräcka personer från att återfalla i brott. Dagens diskussion som inkapacitering som straffsyfte handlar om fängelse.²⁷ Slutligen, avseende det tredje individualpreventiva straffsyftet, är utgångspunkten en i grunden optimistisk syn på människan, där brottslighet är tecken på felaktig utveckling som kan avhjälpas genom rätt vald behandling.²⁸ Gällande unga lagöverträdare kommer de individualpreventiva inslagen främst till uttryck i form av påföljdsalternativen i 32 kap BrB. Det kan emellertid också anses yttras genom 29 kap 7 § eftersom reduktionen generellt leder till en mindre sträng reaktion, vilken kan anses lämplig utifrån individualprevention.²⁹ Avsteg görs alltså från intresset av straffrättslig proportionalitet på domsnivå som framför allt är individualpreventivt motiverade. Man kan säga att man accepterar att faktorerna som bestämmer påföljden grundar sig i både förtjänst och i behov.³⁰

3.3 Proportionalitet

I straffrättsliga sammanhang innebär proportionalitetsprincipen att den påföljd som dömts ut för en viss gärning ska stå i proportion till gärningens allvar. Ett straffs ingripandegrad ska alltså svara mot vad som är förtjänt med anledning av brottet.³¹ Det främsta uttrycket för denna straffrättsliga proportionalitet är att straffvärdet enligt 29 kap 1 § BrB bildar utgångspunkt för påföljdsbestämningen, men att avsteg kan göras från proportionalitetstänket bland annat vad

²⁴ Sarnecki (2017) s. 125.

²⁵ Ibid. s. 85.

²⁶ Jareborg & Zila (2020) s. 85 ff.

²⁷ Sarnecki (2017) s. 127.

²⁸ Ibid.

²⁹ Holmgren (2018) s. 347 ff.

³⁰ Holmgren (2018) s. 347.

³¹ Ibid.

gäller lagöverträdare under 21 år.³² Det finns alltså utrymme att dels se till bakåtblickande proportionalitetsskäl, dels se till framåtblickande individualpreventiva överväganden.³³

I förhållande till proportionalitet bör också nämnas något om rättvisa, förtjänst och skuld. Att något är rättvist implicerar att en människa behandlas på ett sätt som är rätt.³⁴ Argument om rättvisa kan förekomma såväl på kriminaliseringsnivå, i fastställandet av en straffskala, som på domsnivå, i fastställandet av ett konkret straff.³⁵ Praktiskt sett gäller de endast förtjänst, som betonas särskilt när en påföljd ska bestämmas för en viss gärningsperson. Påföljden ska vara rättvis sett till vad gärningspersonen gjort sig förtjänt av genom brottet eller brottsligheten.³⁶ Vidare genomsyras modern straffrätt av skuldprincipen, som säger att den som inte rimligen kan klandras för sin gärning inte ska straffas för den.³⁷

3.4 Humanitet

Kravet på humanitet inom straffrätten tar sikte på att om samma mål kan uppnås med ett mildare medel, är det moraliskt förkastligt att hota med straff och verkställa straff. Likaså anses ett straffhot vara moraliskt förkastligt om det inte visar sig att det vore påtagligt nyttigare än ett svagare hot.³⁸ Humanitetsprincipen kan alltså anses handla om ett generellt krav på rimlighet och måttlighet vid bestraffning och att det straffrättsliga systemet ska visa tolerans för det mänskliga att göra misstag och felsteg.³⁹ Principen förekommer således på alla nivåerna, utöver prevention och proportionalitet.⁴⁰ Det kan alltså finnas anledning att visa tolerans mot vissa särskilda persongrupper, såsom unga lagöverträdare, eftersom de inte förvärvat den mognad och erfarenhet som det förutsätts att vuxna har och gör bruk av i sitt umgänge med andra människor.⁴¹

³² Holmgren (2018) s. 347.

³³ Ibid.

³⁴ Jareborg & Zila (2020) s. 67.

³⁵ Ibid. s. 68.

³⁶ SOU 2018:85 s. 202.

³⁷ Jareborg & Zila (2020) s. 69.

³⁸ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 50.

³⁹ Borgeke & Heidenborg (2016) s. 40.

⁴⁰ Holmgren (2018) s. 347.

⁴¹ Jareborg & Zila (2020) s. 98.

3.5 Straffrättspolitik

Nils Jareborg har i artikeln *Om defensiv och offensiv straffrättspolitik* (1995) gjort ett försök att diagnostisera vissa tendenser i straffrättsutvecklingen under andra hälften av 1900-talet.⁴² Artikeln tar sin utgångspunkt i straffrättssystemets tre nivåer, som redogjorts för ovan. Kriminalisering syftar enligt Jareborg till allmänprevention och kommunikation av samhällseliga värderingar medan de två andra nivåerna, påföljdsbestämning och verkställighet av påföljd, aldrig kan rättfärdigas utifrån allmänpreventiva skäl. Påföljdsbestämning innefattar istället alltid vedergällning (att ont möts med ont).⁴³ Jareborgs uppfattning är att det är nödvändigt att ådömande av påföljd innefattar att man ger uttryck för ett mått av klander, och att det således bör återspegla måttet av förkastlighet. Individualpreventiva hänsyn hör hemma på verkställighetsnivån.⁴⁴

3.5.1 Defensiv straffrättspolitik

Defensiv straffrättspolitik, eller den defensiva modellen, kännetecknas av att den utöver att med straffhot och straffverkställighet skyddar individers och grupperns intressen mot kränkningar, även syftar till att skydda enskilda människor mot maktmissbruk. Det gäller dels mot missbruk av statlig makt, alltså överdriven repression i både lagliga och olagliga former, dels mot missbruk av informell makt.⁴⁵ Det kan uttryckas som att det viktiga är ersätta spontan social kontroll med formaliserad social kontroll. Poängen med den defensiva modellen kan vidare sägas vara är att i viss mån kyla ner konflikter och känslor och att rättssäkerhet och rättvisa är vidare värden som inte får underordnas eventuella behov av brottsprevention. Statsmakten är inte nödvändigtvis god med utgångspunkt i den defensiva modellen.⁴⁶

Vad gäller principer för kriminalisering i förhållande till den defensiva modellen betonar Jareborg bland annat att bestraffning är samhällets mest ingripande och förnedrande sanktion, som endast bör tillgripas i sista hand eller för de mest klandervärda av gärningar.⁴⁷ Enligt den defensiva modellen är kriminaliseringens syfte allmänprevention och kommunikation av

⁴² Jareborg (1995) s. 12.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Jareborg (1995) s. 14.

⁴⁵ Ibid. s. 16.

⁴⁶ Jareborg (1995) s. 16.

⁴⁷ Ibid. s. 17.

samhälleliga värderingar.⁴⁸ I fråga om påföljdsbestämning talar Jareborg om återhållsamhet vid påföljdsbestämning utifrån den defensiva modellen och att onödigt strafflidande ska undvikas.⁴⁹ Jareborg sluter sedan upp kring kärnfrågan huruvida det är en straffrättslig huvuduppgift att bidra till att lösa sociala eller samhälleliga problem. Denna fråga menar Jareborg besvaras nekande utifrån den defensiva modellen.⁵⁰ För den defensiva modellen är i stället det avgörande skälet för att ha ett straffsystem dess förmåga att förhindra maktmissbruk, och det betonas att det finns många sätt att bemöta oönskat beteende. Den defensiva modellen vill bemöta oönskat beteende på ett moraliskt godtagbart sätt, genom att sätta gränser för övervåld från överheten och allmänheten. Den utesluter således inte att straffrätten har en samhällelig uppgift eller funktion men innebär också att straffrätten ska vara ett hinder, dels för brottslingar, dels för politiker och myndigheter.⁵¹ Jareborg lyfter vidare att straffrätten skiljer sig från annan reglering i det att den inte primärt är till för att underlätta lösandet av samhälleliga problem.⁵² Att möta skadliga och farliga gärningar med straffrättsliga sanktioner i enlighet med proportionalitetsprincipen hör till den defensiva modellen.⁵³

3.5.2 Den offensiva inriktningen

Offensiv straffrättspolitik är motsatsen till defensiv straffrättspolitik, men har inte getts ett så självständigt innehåll att någon konkurrerande modell går att uppställa, därav benämningen den offensiva inriktningen.⁵⁴ Det viktigaste för den offensiva inriktningen är att nå resultat i termer av brottsprevention.⁵⁵ Straffrättsystemet kan sägas framstå som en potentiell repertoar av metoder för lösning av sociala eller samhälleliga problem. Den allvarligaste typen av kritik av straffrätten går, enligt detta synsätt, inte ut på att systemet brister i rättssäkerhet och är orättvist utan i stället att systemet inte är tillräckligt rationellt, det vill säga alltför ineffektivt. Den dominerande synpunkten är således prevention av skadligt eller annars felaktigt beteende.⁵⁶

Eftersom det viktigaste enligt den offensiva inriktningen är att nå resultat, får rättsstatsprinciperna får ges en något annorlunda tolkning och vissa skyddsmekanismer måste

⁴⁸ Lernestedt (2003) s. 93.

⁴⁹ Jareborg (1995) s. 18.

⁵⁰ Ibid. s. 19.

⁵¹ Jareborg (1995) s. 19.

⁵² Ibid.

⁵³ Jareborg (1995) s. 27.

⁵⁴ Ibid. s. 20.

⁵⁵ Lernestedt (2003) s. 94.

⁵⁶ Jareborg (1995) s. 20.

försvagas.⁵⁷ Inriktningen kännetecknas av snabba ingripanden och för att nämna några metoder som den offensiva inriktningen innefattar kan nämnas att skada eller fara inte principiellt är nödvändigt för kriminalisering utan att gärningar i tilltagande utsträckning kriminaliseras utifrån potentiell fara. Ett hot mot eller en kränkning av ett rättsligt skyddat intresse eller värde kan alltså uppfattas som en tillräcklig förutsättning för kriminalisering.⁵⁸ Vidare karakteriseras den offensiva inriktningen av att repressionsnivåerna höjs på alla straffsystemets tre nivåer.⁵⁹ En konsekvens av utnyttjandet av den offensiva inriktningens metoder kan bland annat bli att hot om straffrättsliga sanktioner inte bara tillgrips i sista hand utan ofta i första hand och att straffrättens utnyttjas för folkpedagogiska och paternalistiska syften.⁶⁰ En annan konsekvens kan slutligen vara en viss blockering i strävandet av återhållsamhet och ökad humanitet i fråga om bl.a. påföljdsbestämning.⁶¹

⁵⁷ Jareborg (1995) s. 21.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Jareborg (1995) s. 20.

⁶⁰ Ibid. s. 22.

⁶¹ Jareborg (1995) s. 23.

4. Den nya lagen

4.1 Kommittédirektivet

Den 13 december 2017 beslutade regeringen att en särskild utredare ska överväga och föreslå ändringar beträffande den straffrättsliga särbehandlingen av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. Syftet är att åstadkomma att påföljdsbestämningen ska motsvara den som gäller för alla myndiga lagöverträdare, såväl vad gäller straffmätningen som val av påföljd.⁶²

Behovet av en utredning motiveras av att det enligt regeringen står klart att insatser krävs mot organiserad brottslighet och annan kriminalitet förenad med gängbildning. Vidare lyfts fram att det är nödvändigt för att motverka utvecklingen vad gäller förekomsten av skjutvapen och explosiva varor i kriminella kretsar, men också eftersom det skett en ökning av dödligt våld där skjutvapen används.⁶³ Regeringen menar vidare att organiserad brottslighet i gängmiljö även förekommer bland yngre lagöverträdare och ifrågasätter huruvida det är en rimlig ordning att 18–20-åringar särbehandlas i straffrättsligt hänseende. Regeringen menar att ”unga lagöverträdares särskilda behov måste ställas mot straffsystemets krav på tydliga och tillräckligt ingripande påföljder.”⁶⁴

4.2 Ungdomsreduktionsutredningens betänkande

Utredningen som fick uppdraget att överväga och föreslå ändringarna tog namnet Ungdomsreduktionsutredningen (utredningen). I december 2018 överlämnades betänkandet *Slopad straffrabatt för unga myndiga*.⁶⁵ I betänkandet föreslås i enlighet med direktivet att ungdomsreduktionen som regleras i 29 kap 7 § BrB framöver ska gälla för den som begått brott innan han eller hon fyllt 18 år och inte längre innan han eller hon fyllt 21 år. Det gäller både den allmänna bestämmelsen om ungdomsreduktion i första stycket och den särskilda bestämmelsen om straffmaximum i andra stycket.⁶⁶

⁶² Dir. 2017:122 s. 1.

⁶³ Ibid. s. 5.

⁶⁴ Dir. 2017:122 s. 5.

⁶⁵ SOU 2018:85.

⁶⁶ Ibid. s. 34.

I avsnitt 6 i utredningen presenteras den empiriska undersökningen vad gäller bland annat ungdomspåföljder, hjärnforskning och ungdomsbrottslighet. Gällande den psykologiska forskningen i korthet kan enligt utredningen slutsatsen dras att människor först i 19–21-årsåldern uppnår social och emotionell mognad och att förmågan till självkontroll är fullt utvecklad mellan 23–25 års ålder.⁶⁷ Mot bakgrund av forskningen drar utredningen slutsatsen att varken psykologisk eller neurologisk forskning kan motivera en sänkning av 21-årsgränsen. Gällande ungdomsbrottslighetens utveckling konstateras att ungdomsbrottsligheten minskat, i huvudsak vad gäller allvarliga brottstyper eller klasser av brottstyper.⁶⁸

De allmänna utgångspunkterna för utredningens överväganden och förslag återges i avsnitt 7. Utredningen för fram att det av tidigare reformer framkommit att förändringar i påföljdssystemet i allmänhet är av begränsad betydelse i förhållande till den allmänna brottsnivån i samhället. Istället krävs brottsförebyggande åtgärder i en mer vidsträckt mening för att motverka brottslighet.⁶⁹ I avsnittet betonas att det behövs samlade åtgärder mot brottsligheten och att en utgångspunkt för utredningens överväganden är att förslaget bör ses i ljuset av behovet av åtgärder även på andra områden.⁷⁰ Vidare tar utredningen upp skälen för att särbehandla unga lagöverträdare som redogjorts för ovan. Det förs fram att det, på grund av den pågående mognadsprocessen, bör finnas påföljder som kan antas verka brottsavhållande (individualpreventivt) för unga i det enskilda fallet.⁷¹

De mer konkreta övervägandena avseende straffmätning för unga lagöverträdare återfinns i avsnitt 8. Utredningen har emellertid tolkat uppdraget som att det inte rör sig *om* att överväga om det ska finnas bestämmelser vad gäller straffmätning för unga myndiga lagöverträdare utan istället *hur* avskaffandet bör genomföras.⁷² Till skillnad från åldersgruppen 15-17 år finns således inte utrymme att analysera konsekvenser för åldersgruppen, överväga modeller eller bedöma behovet av följdändringar.⁷³ Vad gäller bestämmelsen i 29 kap 7 § menar utredningen att för att ungdomsreduktionen, i enlighet med direktivet, ska upphöra för lagöverträdare i åldern 18-20 år krävs att denna åldersgrupp undantas från tillämpningsområdet i första

⁶⁷ SOU 2018:85 s. 199.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ SOU 2018:85 s. 209.

⁷⁰ Ibid. s. 210.

⁷¹ SOU 2018:85 s. 227.

⁷² Ibid. s. 229.

⁷³ SOU 2018:85 s. 201.

stycket.⁷⁴ Likaså vad gäller det högsta straffet i andra stycket, där utredningen för fram att eftersom den övergripande ambitionen enligt direktivet är att 18–20-åriga lagöverträdare ska behandlas som andra myndiga lagöverträdare bör tillämpningsområdet i andra stycket ändras till 18 år.⁷⁵ Slutligen tar ungdomsreduktionsutredningen upp att de har haft som allmän utgångspunkt att det fortsättningsvis bör finnas ett utrymme att vid straffmätningen beakta om den tilltalades handlande stått i samband med dennes begränsade utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga inom ramen för straffvärdet.⁷⁶

4.3 Regeringens proposition

Den 23 september 2021 överlämnade regeringen propositionen *Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet*⁷⁷ till riksdagen. I redovisningen för dess huvudsakliga innehåll förs inledningsvis fram att nuvarande ordning för straffrättslig särbehandling av 18–20-åriga lagöverträdare innebär att det tas alltför stor hänsyn till den tilltalades ålder vid påföljdsbestämningen på bekostnad att utgångspunkten ska vara hur svårt brottet är.⁷⁸ Därmed lämnas i propositionen förslag som innebär att om någon i åldrarna 18–20 begår ett brott, och det inte för brottet är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, ska hans eller hennes ungdom inte beaktas särskilt vid straffmätningen. Vidare innebär förslaget att samma straff kunna dömas ut till 18–20-åringar som till andra myndiga lagöverträdare.⁷⁹ Således kan konstateras att det ursprungliga förslaget i utredningen om att slopa straffrabatten för alla typer av brott revideras så till vida att regeringens förslag gäller grova brott.⁸⁰ Bakgrund till det är att majoriteten av remissinstanserna motsatte sig utredningens förslag och reste frågan om det inte vore lämpligare om förslaget vore mer avgränsat.⁸¹

I avsnitt 4.4 i propositionen behandlas behov och allmänna utgångspunkter. Inledningsvis redogörs för ungdomsbrottsligheten i stort och konstateras att ungdomar som grupp i förhållandevis stor utsträckning begår brott. De för emellertid fram att lagföringsbesluten har minskat sett till en tioårsperiod för såväl åldersgruppen 15–17 år som för 18–20-åringar.⁸² Vad

⁷⁴ SOU 2018:75 s. 232.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ SOU 2018:75 s. 271.

⁷⁷ Prop. 2021/22:17.

⁷⁸ Ibid s. 1.

⁷⁹ Prop. 2021/22:17 s. 1.

⁸⁰ Ibid. s. 25.

⁸¹ Prop. 2021/22:17 s. 12.

⁸² Prop. 2021/22:17. s. 20.

gäller grova brott och åldersgruppen 18–20 år meddelades totalt 12 274 lagföringsbeslut under 2020, där drygt 610 av lagföringsbeslut utgör sådana där det för huvudbrottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år.⁸³

Därefter tar regeringen upp att det krävs samlade och förstärkta insatser för att möta ungdomsbrottsligheten. De för fram att situationen i landets mest utsatta områden är oroväckande och att det hör till en av huvuduppgifterna för kriminalpolitiken att förhindra att barn och unga hamnar i kriminalitet eller utsätts för brott.⁸⁴ Samhället behöver då kunna reagera med adekvata sanktioner, även utöver straffrättsliga sådana. Dessa redogörs sedan för i propositionen, exempelvis att regeringen presenterat ett nationellt brottsförebyggande program med syfte att skapa förutsättningar för ett strukturerat och brottsförebyggande arbete i hela samhället.⁸⁵ Regeringen menar emellertid att det finns behov av ytterligare insatser för att minska brottsligheten och öka tryggheten, både inom och utanför rättsväsendet.⁸⁶

Sedan konstaterar regeringen att skälen för särbehandling är viktiga vad gäller lagöverträdare i åldern 15–17 år.⁸⁷ De lyfter vidare att proportionalitetsprincipen, att ett brott ska stå i proportion till dess allvar såsom den grundläggande utgångspunkten vid påföljdsbestämningen, får vägas mot och ibland stå tillbaka för intresset av straffrättslig särbehandling av unga lagöverträdare. Skälen för särbehandlingen för lagöverträdare i gruppen 15–17 år har alltså goda skäl för sig, men för åldersgruppen 18–20 menar regeringen att det ju allvarligare brottslighet det är fråga om desto rimligare är det att tillmäta straffsystemets krav på en tillräckligt ingripande reaktion. Avvägningen bör således kunna leda till mer differentierade resultat än idag, enligt regeringen.⁸⁸

Därefter skriver regeringen att en generell gräns för när unga vuxna når erforderlig mognadsgrad inte låter sig uppställas utan att det utvecklas successivt, men att den på flera sätt anses tillräckligt utvecklad i anslutning till myndighetsåldern. De för fram att myndighetsåldern exempelvis har betydelse för vilket ansvar en person har för sina handlingar och att

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Prop. 2021/22:17 s. 20.

⁸⁵ Ibid. s. 22.

⁸⁶ Prop. 2021/22:17 s. 22.

⁸⁷ Ibid. s. 23.

⁸⁸ Prop. 2021/22:17 s. 23.

åldersgruppen 18–20 åringar inte heller särbehandlas vad gäller t.ex. åtalsprövning eller användandet av straffprocessuella tvångsmedel.⁸⁹

Regeringen menar att det kan hävdas, avseende allvarlig brottslighet som begås av personer över 18 år, att nuvarande reglering kan leda till att reaktionen blir för begränsad och inte är tillräckligt proportionerlig i förhållande till brottets allvar.⁹⁰ De ifrågasätter vidare om unga lagöverträdarens bristande mognad respektive känslighet för ingripande ges lämpliga proportioner i rättstillämpningen ställt mot andra intressen. Vidare för de fram att straffsystemets trovärdighet och legitimitet riskeras undergrävas om myndiga personer som ägnar sig åt allvarlig brottslighet kan få sina straff nedsatta till hälften. Människor har rätt till skydd mot allvarlig brottslighet, enligt regeringen.⁹¹

Avseende andra stycket i 29 kap 7 § om straffmaximum överensstämmer regeringens förslag i huvudsak med ungdomsreduktionsutredningens. Regeringen menar att en följd av förslaget om slopad ungdomsreduktion är att det bör övervägas huruvida det finns ett behov av att förändra regleringen beträffande det svåraste straffet. De menar att en förändring som innebär att formella begränsningar om högsta straff bara ska gälla den under 18 vid brottet framstår som konsekvent i förhållande till reformen om straffmätningen för gruppen 18-20 år.⁹² Om straffmaximum om 14 år skulle fortsätta gälla, skulle det leda till att utrymme saknas för att göra en tillräckligt sträng straffmätning för mycket allvarliga brott, exempelvis mord, och att det således skulle innebära en delvis bibehållen ungdomsreduktion.⁹³ Vissa remissinstanser tar avstånd från förslaget och invänder att ett ökat användande av fängelse inte utgör effektiva åtgärder för att minska brottsligheten och att det kan bedömas som inhumant. Regeringen menar härvidlag att man i lagstiftningsärenden som behandlat skärpningar av straffet för mord har gett uttryck för att livstidsstraffet fyller en viktig funktion i det att det visar det yttersta fördömandet för de mest klandervärda handlingar. Remissinstansernas invändningar snarare tar sikte på användningen av livstidsstraffet även vad gäller andra myndiga lagöverträdare, menar regeringen.⁹⁴

⁸⁹ Prop. 2021/22:17 s. 23-24.

⁹⁰ Ibid. s. 24.

⁹¹ Prop. 2021/22:17 s. 24.

⁹² Ibid. s. 39.

⁹³ Prop. 2021/22:17 s. 40.

⁹⁴ Ibid.

5. Analys

Den första frågeställningen löd hur lagstiftaren framställt ett slopande av straffreduktionen för unga myndiga lagöverträdare. Det kan konstateras att kommittédirektivet tillika ungdomsreduktionsutredningens betänkande argumenterar och ger uttryck för ett totalt slopande av straffrabatten i förhållande till unga myndiga. I regeringens proposition revideras emellertid förslaget till att i stället avse ett slopande i förhållande till grov brottslighet, mot bakgrund av remissinstansernas invändningar. För att tydliggöra besvarandet av den första frågeställningen kan de huvudsakliga skälen för slopandet av straffreduktionen i framställningarna som redogjorts för i avsnitt 4 utkristalliseras på följande sätt:

- Det krävs insatser inom rättsväsendet för att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället.
- Reaktionen på allvarlig brottslighet blir idag för begränsad och är inte tillräckligt proportionerlig i förhållandet till brottets allvar. Unga lagöverträdarens särskilda behov måste ställas emot straffsystemets krav på tydliga och tillräckligt ingripande påföljder.
- Det finns forskning som tyder på att unga inte når erforderlig mognadsgrad förrän senare i livet men en generell gräns låter sig inte uppställas. På flera sätt anses en tillräckligt utvecklad i anslutning till myndighetsåldern.
- En ändring av straffmaximum är nödvändig för att reformen gällande straffmätning ska vara konsekvent.

Nämnda skäl ska i det kommande försöka förstås i förhållande till straffrättsliga teorier och principer, med särskilt fokus på de som Jareborg (1995) förespråkar.

För att först kort rekapitulera kan inledningsvis noteras att lagstiftarens framställningar avseende slopandet av straffreduktionen lämnar vissa straffteoretiska överväganden och analyser att önska. Framställningarna följer i stort sett samma spår, och ett sätt att se på den första frågeställningen är således att framställningarna av slopandet av straffreduktionen totalt sett är relativt knapphändiga. En förklaring till detta kan vara att man inte går hela vägen och slopar straffreduktionen totalt, det straffrättsliga skiftet blir således inte så drastiskt. Visserligen utgick ungdomsreduktionsutredningen ifrån ett totalt slopande, men som noterats lämnade det

smala direktivet inget utrymme för sådana överväganden. Med denna övergripande reflektion övergår jag nu till besvarandet av den andra frågeställningen.

5.1 Insatser inom rättsväsendet för att minska brottsligheten i samhället

För att övergå mer specifikt till skälen som utkristalliserats ovan är det första att insatser krävs från rättsväsendets sida för att minska brottsligheten i samhället. Regeringen betonar inledningsvis att de har tagit till olika adekvata sanktioner utöver de straffrättsliga för att öka tryggheten. De menar emellertid att slopandet av straffreduktionen i förhållande till grova brott är ytterligare en nödvändig insats för att nå detta mål, åtminstone i förhållande till grov brottslighet. Sett utifrån teorierna om straffrättspolitisk skälet betraktas utifrån den defensiva straffrättspolitiken. Den defensiva modellen utesluter inte att straffrätten kan ha en samhällelig uppgift. Det förespråkas dock att bestraffning, som den mest ingripande och förnedrande sanktionen ett samhälle kan ta till, bör tillgripas endast i sista hand. Regeringen har visserligen tagit till andra åtgärder och ändrat förslaget så att det bara gäller grova brott, men frågan kan emellertid ställas huruvida samhället inte ska vänta ut effekterna av andra insatser innan man vänder sig till straffrätten och repressionshöjningar.

Sett utifrån den defensiva modellen är dess poäng att, snarare än att spä på konflikter och känslor, till viss mån kyla ner dem. Genom repressionshöjningen, som i motiven uttryckligen kopplas till gängkriminalitet och utsatta områden, finns risken att samhället kopplar ihop unga och gängkriminalitet på ett sätt som inte är förankrat i verkligheten. Utifrån tanken om att bestraffning ska vara något slags sista utväg företer sig således slopandet av straffreduktionen inte som helt förenligt med den defensiva straffrättspolitiken. I försök att förstå skälet utifrån den offensiva inriktningen torde det emellertid kunna vara legitimt, i det att straffrättssystemet utgör en potentiell repertoar av metoder för lösning av samhällliga problem. Att ta bort straffreduktionen för grova brott verkar som en lämplig åtgärd ur rationalitets- och effektivitetssynpunkt. Intressant i sammanhanget är dock att såväl ungdomsreduktionsutredningen som regeringen för fram att ungdomsbrottsligheten de facto har minskat. Lagstiftaren ämnar alltså till synes använda straffrättssystemet som ett sätt att lösa det samhällliga problem som gängkriminalitet i utsatta områden utgör i enlighet med den offensiva

inriktningen. Eftersom ungdomsbrottsligheten, som framgått ovan, har minskat finns det oaktat skäl att ifrågasätta det resonemanget.

5.2 Större vikt vid proportionalitet

Det andra skälet som går att utröna av motiven är att lagstiftaren menar att reaktionen på unga myndigas allvarliga brottslighet inte är tillräckligt proportionerlig i förhållande till brottets allvar. Annorlunda uttryckt menas att straffsystemets krav på tillräckligt ingripande påföljder får ställas emot ungas särskilda behov. I förhållande till grundläggande straffrättsliga teorier gäller att påföljden som utdöms en ungdom ska stå i proportion till gärningens allvar, detta följer av proportionalitetsprincipen. Det avsteg från denna utgångspunkt, som 29 kap 7 § innebär, anser till synes regeringen inte längre vara hållbar vad avser unga myndiga lagöverträdare. Regeringen verkar mena att större vikt framöver ska läggas vid proportionalitet och att rättstillämparen fortsättningsvis ska se mer till förtjänst med anledning av begånget brott än till behov (se vidare nedan). Den individualpreventivt motiverade hänsyn som 29 kap 7 § innebär i förhållande till straffvärdet får ge vika för ett starkare proportionalitetstänk. Sett utifrån den offensiva inriktningen kan resonemanget kopplas till att vissa skyddsmekanismer får ges en annorlunda tolkning för att nå resultat. Genom slopandet kommer fler unga att dömas till hårdare straff, vilket är ett resultat som kan tänkas strävas efter utifrån den offensiva inriktningen. Det är således i enlighet med dess syfte, även om det kan anses vara på bekostnad av individualpreventiva hänsyn som tidigare varit mer tongivande i bedömningen.

5.3 En sänkning av erforderlig mognadsgrad?

Det tredje skälet som kan urskiljas är delvis kopplat till det ovan redogjorda för. Särbehandlingen av unga lagöverträdare kan, som nämnts, betraktas som ett avsteg från utgångspunkten i straffvärdesbedömningen i det att rättstillämparen vid straffmätningen ser till mognad, erfarenhet och kontrollförmåga. Frågan om när en ungdom erhåller dessa förmågor blir således relevant i förhållande till proportionalitet och förtjänst. I ungdomsreduktionsutredningen anges uttryckligen, mot bakgrund av neurologisk och psykologisk forskning, att det inte finns något stöd i forskning som kan motivera en sänkning av 21-årsgränsen. Detta till skillnad från propositionen, där regeringen för linjen att

myndighetsåldern är en rimlig gräns för så kallad erforderlig mognadsgrad. Resonemanget bygger de på de skyldigheter och det ansvar som myndighetsåldern innebär och ger upphov till. Det går i sammanhanget, i förhållande till proportionalitet i form av förtjänst och rättvisa, att ställa frågan om inte förtjänsten blir mindre om en ungdom inte har förmåga att tillgodogöra sig sina gärningar? För att en påföljd ska vara rättvis måste ju gärningspersonen ha gjort sig förtjänst av den genom brottet eller brottsligheten, annars skulle ungdomen förtjäna mindre klander. Utifrån den slutsats som ungdomsreduktionsutredningen drar av forskningen, torde det vara svårt att se hur en sänkning av gränsen från 21 till 18 år stämmer överens med dessa värden.

Försöker man förstå detta skäl utifrån teorierna om straffrättspolitik är straffrättsliga repressionshöjningar i enlighet med proportionalitetsprincipen inte nödvändigtvis oförenliga med den defensiva straffrättsteorin. Kan regeringen visa på att den unge har förmåga att tillgodogöra sig sina handlingar från 18 år skulle det även kunna vara i enlighet med tankarna om proportion och förtjänst. Stämmer forskningen som presenteras i ungdomsreduktionsutredningen skulle det däremot kunna sägas strida mot den defensiva modellen i det att rättvisa i det här fallet underordnas argument om brottsprevention. Sett ur den offensiva inriktningens synvinkel kan argumentet vara giltigt eftersom det viktiga är att nå resultat i termer av prevention. Till det hör emellertid att ungdomsreduktionsutredningen för fram att förändringar i påföljdssystemet i allmänhet har begränsad betydelse i förhållande till den totala brottsnivån i samhället. Det skulle gå emot tanken att den offensiva inriktningen bara kan vara legitim om den är effektiv i sin brottskämpning. Risker finns således att resultatet, i form av brottsprevention, som eftersträvas i enlighet med den offensiva inriktningen ändå inte uppnås trots att viktiga värden får ge vika.

5.4 Höjning av straffmaximum för reformens konsekvens

Slutligen kan diskuteras det fjärde skälet som visat sig, det faktum att det enligt lagstiftaren krävs en ändring av straffmaximum i 29 kap 7 § andra stycket för att reformen gällande straffmätningen ska vara konsekvent. Det är alltså denna ändring som möjliggör att även 18–20-åringar framöver ska kunna dömas till samma straff som andra myndiga lagöverträdare, däribland fängelse på livstid. Det framstår som förvånansvärt att endast lite utrymme ägnas åt detta faktum. I utredningen yttrar sig problematiken med det smalt utformade direktivet så till

vida att någon djupare analys kring höjningen av straffmaximum inte låter sig föras. Den övergripande ambitionen enligt direktivet är att tydlig, 18–20-åringar ska jämföras med andra myndiga lagöverträdare vid påföljdsbestämningen. Propositionen diskuterar däremot frågan mer ingående, möjligtvis med bakgrund i att vissa remissinstanser reagerat på höjningen.

För att applicera teorierna på detta sista skäl talar Jareborg i fråga om påföljdsbestämning utifrån den defensiva modellen om återhållsamhet och att onödigt strafflidande ska undvikas. Konsekvenserna för en 18-åring som döms till livstid är förstås svåra att överblicka, men frågan kan ställas om det inte kan falla under onödigt strafflidande. Utifrån den offensiva inriktningen är emellertid tydligt att resonemanget ger uttryck för det viktiga i brottsprevention. Som nämnts ovan visar emellertid forskning att en sådan höjning som lagförslaget innebär har begränsad betydelse sett till brottsprevention. Det kan således bli svårt för lagstiftaren att nå framgång med ett sådant argument som närmast ger uttryck för en tanke om allmänprevention genom medelbar avskräckning. Slutligen påpekade vissa av remissinstanserna att detta också skulle innebära en ökad användning av fängelse generellt vilket kan uppfattas som inhumant. Enligt principen om humanitet är ett straffhot moraliskt förkastligt såvida det inte visar sig att det vore påtagligt nyttigare än ett svagare hot. Regeringen bör alltså kunna visa att avskaffandet av straffmaximum kan vara av påtaglig nytta för att det ska anses legitimt enligt principen. För att återkoppla till den offensiva inriktningen kan en konsekvens av dess metoder vara just blockering av strävandet mot ökad humanitet i fråga om påföljdsbestämning. Tankesättet vad gäller straffmaximum som möjliggör livstidsstraff till 18–20-åringar kan således säga vara i linje med den offensiva inriktningen även i detta sammanhang.

5.5 Avslutande kommentar

Den andra frågeställningen löd hur lagstiftarens framställning av slopandet av straffreduktionen kan förstås mot bakgrund av straffrättsliga teorier och principer. Mot bakgrund av analysen dras följande slutsatser. Lagstiftarens framställning kan förstås som ett slags skifte från hänsyn till tanken om framåtblickande individualpreventiva skäl till större fokus på proportionalitet och förtjänst. Det verkar emellertid inte råda konsensus hos lagstiftaren kring var gränsen ska sättas för erforderlig mognadsgrad, vilket får betydelse i förhållande till förtjänsten. Vidare tydliggörs en viss diskrepans mellan, å ena sidan, lagstiftarens strävan efter brottsprevention och

effektivitet och, å andra sidan, straffsystemets föreställningar om rättssäkerhet och restriktivitet i förhållande till straffrättsliga sanktioner. Diskrepansen kan kopplas till distinktionen mellan defensiv straffrättspolitik och den offensiva inriktningen, i vilket den förra förefaller ha fått ge vika för den senare. Ungas särskilda behov tvingas i vissa fall ställas emot straffsystemets krav på tillräckligt ingripande påföljder.

Inledningsvis nämndes att riksdagen, i samband med inröstandet av lagen, riktade ett tillkännagivande till regeringen. Tillkännagivandet var en uppmaning om att komma med förslag om ett slopande av straffrabatten gällande alla sorters brott, alltså inte bara i förhållande till grov brottslighet. Kanske den lag som analyserats i denna uppsats bara är början på en större reform i den offensiva inriktningens tecken? Vad denna uppsats föreslår är emellertid att lagstiftaren bör vara försiktig i att anamma dessa strategier. Risken finns nämligen att viktiga värden i ett rättssamhälle tonas ner och underordnas politiska poänger, att effektivitet går före rättssäkerhet.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1987/88:120 *om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)*

Prop. 2008/09:118 *Straffet för mord m.m.*

Prop. 2021/22:17 *Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.*

Utredningsbetänkanden

SOU 2007:90 *Straffskalan för mord.*

SOU 2012:34 *Nya påföljder.*

SOU 2018:85 *Slopad straffrabatt för unga myndiga.*

Övrigt riksdagstryck

Dir 2017:122 *Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år.*

Rskr. 2021/22:36.

Övriga källor

SVT Agenda den 12 december 2021.

Litteratur

Asp, Petter. Ulväng, Magnus. & Jareborg, Nils (2013), *Kriminalrättens grunder*, andra upplagan, Iustus Förlag AB i Uppsala.

Borgeke, Martin & Heidenborg, Mari (2016), *Att bestämma påföljd för brott*, tredje upplagan, Wolters Kluwer Sverige AB i Stockholm.

Holmgren, Axel (2018), *Om den s.k. ungdomsreduktionen*, SvJT s. 343–359.

Jareborg, Nils (1995) *Vilken sorts straffrätt vill vi ha? – Om defensiv och offensiv straffrättspolitik*, i Victor, Dag m.fl. (red), *Varning för straff*, Fritzes Förlag AB i Stockholm, s. 19–37.

Jareborg, Nils & Zila, Josef (2020), *Straffrättens påföljdslära*, sjätte upplagan, Norstedts Juridik AB i Stockholm.

Jönsson, Sverker (2005), *Straffansvar och modern brottslighet. En idékritisk studie av straffansvar för juridiska personer* (Doktorsavhandling). Lunds Universitet.

Lernestedt, Claes (2003), *Kriminalisering* (Doktorsavhandling). Stockholms Universitet.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red) (2018), *Juridisk metodlära*, andra upplagan, Studentlitteratur AB i Lund.

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod och argumentation*, fjärde upplagan, Norstedts juridik i Stockholm.

Sarnecki, Jerzy (2017), *Brottsligheten och samhället*, andra upplagan, Studentlitteratur AB i Lund.

Rättsfall

NJA 1991 s. 444.

NJA 1994 s. 153.